

A közvetlenség új elmélete a középiskolai nevelésben¹⁾

Első közlemény.

A nevelés kérdése körül ma meg nem szűnő vita folyik, más nagy problémák mellett is állandó érdeklődés tárgya az új, rohamosan alakuló életformák közé került gyermeknek, ifjúságnak a nevelése. Ez a nyugtalan, széles hullámokat indító kutatás arra vall, hogy a felszín alatt nagyobb baj rejlik, mint amennyire számítottunk.

Altalában mindazok a kérdések, melyek nem tudnak a napirendről lekerülni, szerves bajokat szoktak mutatni.

Igy van ez a mai nevelés problémájával is, de az új neveléstani módszerek ígérete megnyugtat bennünket s fel-feltörő aggodalmainkat legyőzzük. De ha mélyebben vizsgálódunk, rájövünk arra, hogy nem ok nélkül foglalkoztatja a nevelés problémája az egész közéletünket, mert a baj a dolog átágában van, tehát a lehető legmélyebben fekszik. Anynyira mélyen, hogy fel kell tennünk azt a kérdést, milyen fokban érvényesülhet az iskola tudatos nevelő munkája a tanuló környezetének, életviszonyainak sokszor ellenséges hatásával, a minden országban diadalra jutott technikai kultúra eszménytelenségével, a világháborút követő világnézeti harcok eszmezavarával szemben.

A nélkül, hogy az iskola és a nevelői ház egy pillanatra is lemondana a nevelés jogáról és lehetőségéről, ha komoly szándékkal és őszinte elhatározással akarjuk a mai korszak zátonyokon bukácsoló nevelését egyenes célba vinni és jobb útra vezérelni, el kell ismernünk, hogy a *mai gyermeket a körülötte zajló élet, annak alkalmi és kísértései óhatatlanul ostromolják.*

A nagyvárosok élete és rohanó fejlődése, a messze vidékekre is kisugárzó hatása, az érettségnek és önállóságnak egyre kisebb életévekre zsugorodó elve az alig serdülő korban jutott gyermeket megszedíti, de megtevészt sok szülőt is.

Ha olvassuk és lapozzuk a neveléstügyi szemlék, cikkei, körülkelül két felfogást találunk egymással szemben.

Az egyik a mai korszemlének égetes hatásában keresi a baj okát, mely betört az i kola kapuján is. A másik a nevelés eredményelenségét abban találja, hogy az idősebb tanári nemzedék nem érti meg a mai kor gyermekét; amelyik gyermek nem túri sem a retorikát, sem a koturnust, sem a verklit, amint egyik folyóiratban olvassuk.

Sűrű emlegetéssel megtaláljuk az idősebb tanári nemzedékkel szemben azt a vádat is, hogy régen keveset, vagy semmit sem törődtek a gyermek szociális bajaival, küzdelmeivel és fejlődő lelkével, érzelmeivel.

Aki így ír, beszél és gondolkodik, alig tanulmányozta át a sokszázados multba visszatekintő iskolák történetét, de lényegesen eltér a

1) A soproni Tanári Kör évi közgyűlésén tartott felolvasás. (Az Orsz. Középisk. Tanáregyesület körzeti osztálya, mint Soproni Tanári Kör.)

az ilyen nevelő a jellemnevelés legalapvetőbb feltételétől is: a múlt értékeinek megbecsülésétől.

Nem ok nélkül mondtuk a bevezető sorokban, hogy a baj gyökere mélyen fekszik, mert nemcsak a kedvezőtlen külső hatások sorvasztják az iskola munkáját, de lényeges eltérés mutatkozik az ifjabb és idősebb tanári nemzedék nevelési eszménye és módszere között is.

Pedig azok az eszközök és módok, melyeket a legutolsó évlized diadalmasan iktat a nevelés történetébe, állít a fejlődés vonalába, néha többszáz esztendő keletűek. A gondolatok nem újak, a kísérlet sem, legfeljebb a fogalmazás frissebb és tetszetősebb.

Stöckel Lénárt törvényei a XVI. században emelkedett szellemükkel ma is megállnák a helyüket magasztos érzés hatja át ezeket a törvényeket, testi fenyítést nem említenek, erkölcsi eszközökkel akarnak hatni, a bűntől záradékok hiányoznak. Azonban *Stöckel* törvényei előbbre jártak, mint a kor. Meg kellett azokat később szigorítani.

A tanulóknak a rend és fegyelem fenntartásába való bevonása, így módon is az ifjúság nemes önművelésének és önértékelésének fejlesztése szintén a XVI. század kezdeményezése, de akkor karszalag nélkül jártak el tiszteletben ezek a segédfelügyelők.

Bél Mátyás kétszáz évvel, még előtte *Keresztúri Pál*, majd meg a lőcsei *Liedemann Márton* rektor száz esztendővel ezelőtt az atyai szeretet és bánásmódot tartják a legjobb törvénynek és ettől a szellemről vezéreltetve lettek a magyar közoktatás kimagasló alakjai. Bethlen Miklós, a kiváló műveltségű férfi és kancellár *Keresztúri Pál*-ól olyan feljegyzéseket hagyott hátra, hogy a legmodernebb pedagógus is megirigyelné *Keresztúri Pál* koszorúját.

Sokat panaszkodnak a régi iskolák történeteiről arról, hogy a folytonos török háborúk elvadították, szilajjá tették az ifjúságot de az egész társadalmat is úgy, hogy kénytelenek voltak az iskolák zordon törvényeket hozni, de alig csendesedik le az állandó fegyverzaj, az 1792. évi *debreceni törvények már a szeretetet és a jó szót kötik a tanító lelkére*, mert az igaz tudomány semmit nem használ szeretet nélkül. És hogy: a jó tanító maga az élő törvény, az ő példája, viselkedése, komolysága a legjobb fegyelmező eszköz.

Felemelő példáját látjuk annak is, hogy egy-egy nagy tanári egyéniség milyen mérhetetlen hatást és eredményt tudott elérni az ifjúság munkára serkentésében, önfegyelmezésében.

Mártonfalvi György alatt 1681-ben maga az ifjúság kér új törvényeket és önszántából sorakozik a nagyobb fegyelem alá. A tanár *Péczely József* pedig több mint száz évvel ezelőtt a tanulók öntevékenységet indítja meg s ettől kezdve fejlődött céltudatos irányban ez a nagy erkölcsi érték és szellemi eredményt jelentő, az ifjú léleknek önbizalmat és nemes öntudatot adó önképzés.

Ha mi, az utódok, megértéssel és kellő megbecsüléssel olvassuk nagy iskoláink történetét, mérhetetlen anyagi küzdelmek között folytatott életét, hatalmas tanáregyéniségeinek életrajzát, akkor megtanuljuk azt, hogy a jelen bajokból való menekülés alig történhetik meg a múlt elismerése, tanulmányozása, az ott található tapasztalatok nélkül.

Még a jó szándéknak is nagy kerékkötője a hivaikodás.

A tanulók szeretetét és szociális gondozását sem a jelen kor találta fel. Mennyit fáradt és alázkodott a régi idők tanára, hogy tanítványainak, szegénysorsú növendékeinek a gazdagoktól élelmet, ruhát, ösztöndíjat, alapítványt szerezzen! Örömmel vette a nagy és bőkezű segítséget, de hálával fogadta a morzsákat is tanítványai nevében. Szavában talán mord volt a mult idők tanára, de hogy melyik kor emberének szívében lakozott több szeretet, és melyik készítette elő jobban az életre a tanulókat, azt mi egyoldalúan, kiváltképen a saját érdemünkre, nem dönthetjük el.

Nem mindig az szeret jobban és helyesen, aki simogat. S nem mindig az van közel, jobban közel és a gyermek hasznára, aki babusgató szóval cirógatja körül a tanulót.

A sok vihart látott, sok megpróbáltatáson átment protestáns iskolák története azt bizonyítja, hogy a régi időknek is voltak hivatásukat szerető, feladatuk súlyát átérző tanárai, akik közül nem egy látta meg a helyes célt és módot.

A liberális kor különösen a jezsuita iskolákat vette erős bírálat alá, pedig ritkán találunk olyan átfogó, ma is mintának szolgálható nevelési tervet, rendtartást, mint amilyen a tizenkilenc esztendőig készült, nagy tapasztalatokon nyugvó, 1599-ben életbe lépő *Ratio Studiorum* volt. A mély vallásos érzés mellett legfőbb nevelési eszménye az *önuralom és önfegyelmzés*. Mennyit beszélünk ma ezekről az erényekről, mennyit fáradunk érte, mennyire hű óhajunk, hogy tanítványainkat az önuralom és önfegyelmzés útjára vezessük! Milyen nagy szüksége volna erre a mai társadalomnak is! De inkább vádként fordítják vissza a jezsuita iskolákkal szemben ezt a nevelési eszményt és az elért eredményt. Az önként vállalt kötelesség jellemformáló erejét és értékét is megtaláljuk az immáron negyedfél százados *Ratio Studiorum*-ban, pedig hamar újkeletűnek szeretjük hirdetni ezt a nevelési elvet is.

Akár a *Ratio Studiorum*-ot, akár az 1587. évi clermenti cikkelyeket, melyek a konviktusi szabályokat ölelik fel, akár *Sacchinit*, az ő nagy írójukat olvassuk, nem szégyenül meg a XVI. és XVII. század a jelen kor előtt.

Azokra a nevelési elvekre, eszményekre, eljárásokra és utasításokra, sőt didaktikai és igazgatási tanácsokra is, melyeket már a *Ratio Studiorum* világosan körvonalaz, lépten-nyomon rábukkanunk a mai tudományos és gyakorlati pedagógiában.

Nem hiányzik a *Ratióból* sem a szeretet, sem a tanuló lelkének tüzetes vizsgálata, sem a közvetlenség elve.

Épen a jezsuita iskolák példája mutatja, hogy bizonyos •elő elvételek mellett a közvetlenség módszerének van eredménye, de így is csak akkor, ha az nem mellékcélokat szolgál, nem a nevelő személyének propagálását jelenti, hanem nagy eszmecéloknak, melyek az egész iskola légkörét átfűtik, állandó egyengetője.

A másod és harmadrendű eszközök csak segítenek; nevelnek a nagy gondolatok, nagy célok, nagy eszmék, nevel az iskola szelleme, a tanár személyi értéke és jelleme.

A közvetlenség csak harmadrangú eszköz és a modern iskolában fokozatosan *csak* formális eszköz, mint a multban volt. A közvetlenség a történeti századokban még a protestáns iskolákban is, ahol pedig a tanár egyéni kibontakozása, szemben a jezsuita iskolával, szabadon történhetett, csak akkor vezetett eredményre, ha a tanár őszinte és törhetetlen, átizzott lelkű harcosa volt nagy eszmének, nagy gondolatnak, legyen az: Isten, haza, vagy emberiség, becsület.

A jezsuita iskolában a tanár hőies személytelenségben, de annál csodálatosabb missziótudattal közvetítette a Rend nevelési eszményét a tanítványhoz. De a tanár közvetlensége itt is csak formális eszköz volt. A hatás ereje nem ebből táplálkozott, sőt a közvetlenség, ez a legjáratóbb, legrövidebb, épen azért szükséges út látszateredmény mutogatása nélkül csak akkor építhető ki és vezet célhoz, ha az iskola szelleme egy eszmekörbe kapcsolja a tanárt és tanítványt.

Amikor a jelenkor bírálatot mond a régi századok iskolájáról, legtöbbször abba a hibába esik, hogy a multnak csak a hibáit emeli ki. Amiért a jezsuita iskola ide nem tartozó okok miatt idővel megállt a fejlődésben, ebből a tényből távolról sem következik, hogy ne lettek volna a jezsuiták protestáns nevelők mellett, a legnagyobb újítkók akkor midőn a reformáció egyik eredményeként a köznevelés általános kultúrprogramm lett a XVI. század Európájában. A legújabb század sűrű egymásutánban bocsátotta útra a legkülönbözőbb nevelési elveket és ajánlotta a legváltozatosabb nevelési irányokat, de az egyoldalúság hibájával valamennyit. A jezsuita iskola módszerében lehetnek árnyalati hibák, de nem lehet kétségbe vonni, hogy a ma uralkodó pedagógiai irányok közül egyik sem világítja át így a tanuló testi-lelki állapotát, mint a jezsuiták tették. Az az állítás, hogy a szellem rugalmasságával nem sokat törődtek, hogy azt elmechanizálták, jórészen az új idők lelkenedező vádaskodása. Századok mulva nem fogják-e megrostálni mai iskolánkat is?

Ha a rendnek fundamentális elvei a Ratio Studiorumot el nem rekesztik a korszerű fejlődéstől s ennek következtében nem szűnik meg a protestáns iskolákkal való nemes verseny, bizony nehezebben vehették volna át a szerepet a jezsuitáktól a piaristák és a többi szerzetes rend.

A piaristák sem jöttek üres tarsollyal. Sok újat hoztak s nem utolsó helyen a *kedélyt*, amelyet a legújabb pedagógia szintén korunk érdemének könyvel. Magukkal hozták a közvetlenség friss formáját is, melynek erőt, lényegét és tartalmat iskoláiknak szelleme adott, mely az egyház mesgyéjén haladva a hazafias állampolgárt tartja ideálnak. Ugyanezt vallja százötven évvel ezelőtt a református *Magda Pál*, aki így fejezi ki a mult iskolájának törekvését és céltudatát: *az az iskola a legjobb, amelyik a korszellem nemesi esén fáradozik.*

Ezzel a mondattal visszaérkeztünk a mai időbe. Vajjon az 1934. XI. t. c. mást mond-e, mikor a középiskola egyik feladatát abban jelöli meg, hogy a tanulót *vallásos alapon erkölcsös polgárrá* nevelje?

Csándy Sándor.